

Ettekanne Tartu Pauluse koguduse ajaloost

Kristjan Luhamets, 4. aprillil 2004.

Sissejuhatus

Keskaegne Tartu oli rikas kirikute poolest. Põhja sõja järel kümnekonnast kirikust alles jäänud vaid üks – Jaani. Eraldi pihtkonnad olid seal nii eestlastel kui sakslastel. Eesti pihtkond eraldus iseseisvaks Maarja koguduseks 1842. aastal. 1855. aastal loodi Jaani koguduse baasil veel teinegi – Ülikooli kogudus. Linna kasvades eriti just eestlaste arvelt suurenedes kiiresti Maarja koguduse liikmete hulk. Hiljemalt 1846. aastal hakati liikmete üle arvestust pidama kahes osas – linna- ja maaelanikud. 1870. aastal moodustati Maarja linnakogudusest Peetri kogudus. Maarja jäi maakoguduseks, kuid juba 1872. aastal on seal taas loodud linnakogudus. Viimase kasvades moodustati sellest 1910. aastal veel teinegi iseseisev linnakogudus – Pauluse.

Nii tegutsesid iseseisva Eesti Vabariigi aegu Tartus 5 luterlikku kogudust: Jaani (peamiselt sakslased), Ülikooli (ülikooliga seotud inimesed), Maarja (maakogudus), Peetri ja Pauluse (linnakogudused teine teiselpool Emajõe).

Arhiiviallikad

Pauluse koguduse korrastamata arhiivis on hoiul nii Tartu Maarja linnakoguduse kui Pauluse koguduse säilinud meetrikaraamatud. Ajalooarhiivis säilitatakse nende duplikaate. Mikrofilmidel vastavaid raamatuid ei ole.

Ehituslugu

Maailmakuulsa arhitekti Eliel **Saarinen**'i projekti järgi ehitati juugendstiilis Pauluse kirik üles aastatel 1915–17, ent 1944. aasta sõjatules põles see täielikult maha.

17. märtsil 1923 pühitseti 3,5 meetri kõrgune marmorist **altarikuju** (skulptor Amandus Adamson), mis seisab oma endisel kohal tänaseni, kuid on sõjas rängalt kahjustatud ning ootab taastamist.

13. detsembril 1923 pühitseti kiriku **kellad** (dis ja fis, 1200 ja 800 kg, valatud Bochumis Ruhrimaal), mis on Tartumaal ühed suuremad. Heino Eller on nendest kelladest inspireerituna kirjutanud klaveripala “Kellad”.

Kirikule projekteeritud kahest **tiibhoonest** üks valmis 1932. aasta lõpus ning teine jäi rahapuudusel üldse ehitamata.

Pärast kiriku hävimist pidas kogudus jumalateenistusi Aleksandri kirikus (1944–46), Ülikooli kirikus (1946) ja Pauluse kiriku taastatud tiibhoones (1946–66). Vaatamata riiklikule vastuseisule (Tartu Linna Täitevkomitee otsus 14. aprillist 1950 nägi ette koguni varemete lammutamist) õnnestus kogudusel **varemed üles ehitada** ja 3. juulil 1966 kirik taas sisse pühitseda. Aasta varem nõudis aga linn kirikusaali poolitamist vaheseinaga. Nii tiibhoone kui vaheseina taguse osa kasutamiseõigus võeti koguduselt 1966. aastal ära. Taas koguduse kasutusse võeti tiibhoone 2001. aastal, kirikusaali vaheseina tagune osa vabaneb lepingu kohaselt 2005. aastal. Kirikul seisavad ees ulatuslikud ehitustööd hoone esialgse kuju taastamiseks.

Korralikku **vileorelit** pole Pauluse kirikus kunagi olnud. 1917. aastal ostis kogudus ühelt talumehelt koduoreli, mida hiljem korduvalt täiustati, et mis siiski jäi ebatäielikuks. Sõja järel kasutati harmooniumi ja Riias ostetud elektriorelit. Kui viimane oli oma aja ära elanud, ostis kogudus 1998. aastal uue elektrioreli – tehnika viimane sõna, mis matkib vileoreli kõla (isegi vileorelile iseloomulikke vigu).

Surnuaed

10. veebruaril 1913 pühitseti Pauluse kalmistu ja maeti sinna esimesed surnud. Alates nõukogude ajast ei kuulu kalmistu enam kogudusele, ka täna mitte. Kalmistu jooniseid kogudusel ei ole.

Raadio ja internet

16. jaanuaril 1931 tehti esimene **raadioülekanne** Pauluse kiriku jumalateenistusest.

23. veebruaril 1998 avas kogudus internetis oma **kodulehekülje**, mis asub praegu aadressil <http://www.eelk.ee/tartu.pauluse>

Alates 14. jaanuarist 2001 on igapäevased **jumalateenitused** kell 10 kuuldavad otseülekandena nii Tartu Pereraadios kui internetis <http://www.pereraadio.ee>

Inimesed

Eesti ühes suuremas koguduses (täna liikmeannetajate arvult kolmas) on läbi aegade olnud aktiivsete tegelaste hulgas palju nimekaid inimesi nagu näiteks: prof Aleksander Paldrok, Eesti Panga president Eduard Aule, konservatooriumi rektor Juhan Aavik, riigivanem Jaan Tõnisson, hilisemad kirikuõpetajad Eduard Salumäe ja Arved Paul, kaupmehed Peeter Luksep ja Mart Jänes, jpt. Viimase ohvrimeelsust on raske ülehinnata – lisaks Pauluse kogudusele toetas ta ka paljusid teisi (muuhulgas peeti tema regulaarsete toetuste varal ülal 50 linna vaest ja seda kõike palus annetaja oma eluajal mitte avaldada).

Koguduse õpetajad:

1910 – 1933 Arnold Habicht

1933 – 1948 Harri Haamer (hinnatud jutlustaja ja skautmaster)

1934 – 1941 Arthur Võõbus (maailmas üks tuntumaid eesti teolooge)

1941 – 1942 Endel Kõpp

1942 – 1944 Arnold Jürgenson

1948 – 1959 Arnold Võsu

1959 – 1979 Johannes Selliov

1979 – 1997 Harald Tammur (üks kolmest mehest, kes peitsid nõukogude võimu eest esimese sini-must-valge lipu)

1997 – tänaseni Joel Luhamets

Koguduse ajaloost saab lähemalt lugeda raamatust:

Luhamets, Kristjan. EELK Tartu Pauluse kogudus – algusets peale. Tartu, 2002.